

Nr 47.

Ankom till riksdagens kansli den 19 mars 1943 kl. 1 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 till uppförande och drift av en fabriksanläggning för tillverkning av syntetiskt gummi m. m.

(2:a avd.)

I propositionen nr 76 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över folkhushållningsärenden för den 19 februari 1943, föreslagit riksdagen att å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 anvisa *dels* till Ytterligare försök med framställning av syntetiskt gummi under elfte huvudtiteln ett reservationsanslag av 275 000 kronor, *dels ock* till Uppförande och drift av en fabriksanläggning för tillverkning av syntetiskt gummi å kapitalbudgeten under fonden för förslag till statsverket ett reservationsanslag av 3 250 000 kronor.

Innevarande års riksdag har (skrivelsen nr 18) å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 anvisat *dels* under elfte huvudtiteln ett reservationsanslag av 160 000 kronor till Försök med framställning av syntetiskt gummi, *dels ock* under fonden för förslag till statsverket ett reservationsanslag av 500 000 kronor till Anskaffande av maskiner för framställning av syntetiskt gummi.

Förstnämnda anslag avsåg att bereda medel till driften intill utgången av mars 1943 av en av professorn The Svedberg i Uppsala upprättad försöksanläggning för framställning av syntetiskt gummi (neopren). Det av Kungl. Maj:t nu under elfte huvudtiteln äskade anslaget av 275 000 kronor avser försöksanläggningens driftkostnader för tiden april—december 1943.

Anslaget å 500 000 kronor till anskaffande av maskiner för tillverkning av syntetiskt gummi hade av industrikommissionen i skrivelse den 10 juli 1942 motiverats med att, trots dåvarande ovisshet om huru en fabriksmässig tillverkning av syntetiskt gummi framdeles skulle utformas, det likväl kunde fastslås, att vissa maskindetaljer i den fabriksmässiga anläggningen med säkerhet skulle komma att erfordras.

Industrikommissionen har i skrivelse den 12 februari 1943 uttalat, att, ehuru de på sista tiden uppnådda resultaten gäve anledning till förhopp-

ningar om att försöksanläggningen i Uppsala skulle fungera tillfredsställande, en längre tids erfarenhet av processen erfordrades, innan man kunde skrida till en definitiv planering av den industrimässiga produktionen. Alltsedan juli 1942 hade emellertid denna planering varit föremål för oavbruten behandling, och preliminära ritningar och kalkyler hade uppgjorts för en industrianläggning med en kapacitet av omkring 50 kilogram gummi i timmen, motsvarande i runt tal 400 ton om året. Kostnaderna för uppförandet av en sådan anläggning, inklusive apparatur, har av kommissionen kalkylerats till totalt omkring 2 220 000 kronor. Med hänsyn till de oförankomliga ändringar som måste ske under själva byggandet samt oförutsedda händelser har kommissionen ansett beloppet böra höjas till 3 000 000 kronor. Med avdrag för redan anvisat belopp, 500 000 kronor, för anskaffning av viss apparatur skulle för fabriken uppförande erfordras ytterligare 2 500 000 kronor. Driftskostnaderna för fabriken vid en årsproduktion av 400 ton har kommissionen uppskattat till omkring 1 500 000 kronor per år, varvid hänsyn dock icke tagits till kapitalkostnader.

I anslutning härtill har kommissionen fortsatt:

Efter att hava samrått med olika industriföretag, har kommissionen i frågan om platsen för den nya anläggningen kommit till den uppfattningen, att denna lämpligen borde uppföras i närheten av Stockholms superfosfat fabriks aktiebolags fabriker i Ljungaverk och att driften vid anläggningen borde handhavas av nämnda bolag. Avgörande för detta ställningstagande hava de omständigheterna varit, att nämnda bolag självt framställer vissa för gummisyntesen betydelsefulla råvaror och att bolaget äger mångårig praktisk erfarenhet av likartade kemiska tillverkningar. Förhandlingar med bolaget hava lett till upprättandet av dels ett förslag till huvudavtal, dels ett förslag till driftskontrakt. Avtalets bestämmelser äro i huvudsak följande.

1) Bolaget upplåter till kronan för fabriksanläggningen erforderlig mark utan ersättning. Upplåtelsen gäller 25 år.

2) Anläggningen med maskiner och övriga tillbehör skall tillhöra kronan. Å området uppförda byggnader tillfalla bolaget med äganderätt utan lösen vid upplåtelse tidens utgång.

3) Bolaget åtager sig att för kronans räkning uppföra fabriken samt för binder sig att, sedan avtalet undertecknats, omedelbart påbörja arbetet å fabriksanläggningen och bedriva detta med sådan skyndsamhet, att det om möjligt är slutfört efter åtta månader.

4) Kronan uppdrager åt bolaget och bolaget åtager sig att under tiden till och med år 1968 för kronans räkning tillverka syntetiskt gummi vid anläggningen. Såsom förutsättning för bolagets åtagande skall gälla, att bolaget vid sina egna anläggningar i Ljungaverk driver industriell kemisk verksamhet, vid vilken minst 150 arbetare sysselsätts.

5) Bolaget tillhandahåller all för drift och försök erforderlig karbid, elektrisk kraft intill 1 000 kW samt vätgas och ånga i den mån tillverkning sker vid bolagets egna anläggningar i Ljungaverk.

6) Bolaget bidrager till kostnaderna med 750 000 kronor.

7) Med hänsyn till de risker, som kunna vara förbundna med en anläggning av ifrågavarande slag, svarar kronan för all såväl person- som

egendomsskada, vilken vid eller till följd av anläggningen och dess drift drabbar bolaget direkt eller inträffar under sådana förhållanden, att bolaget blir för skadan ersättningskyldigt. Det är kommissionens avsikt att i samråd med bolaget undersöka möjligheterna av att täcka dessa risker med försäkringar.

8) Kronan medger, att bolaget under den tid, då anläggningen ej är i drift för kronans räkning, må utnyttja den för egen räkning. Härom skall särskilt arrendeavtal träffas mellan kronan och bolaget.

Kommissionen har i anslutning härtill uttalat såsom sin bestämda uppfattning, att den planerade anläggningen snarast bör komma till stånd, ehuru anläggningen icke kan beräknas komma att producera väsentligare mängder syntetiskt gummi förrän under år 1944.

Under erinran om att enligt vad kommissionen nyss anfört rörande kostnaderna för fabriken uppförande och drift under ett år totalkostnaderna kunde — efter avdrag av redan anvisade 500 000 kronor — beräknas till omkring 4 000 000 kronor har kommissionen slutligen angivit behovet av statsmedel, sedan bidraget å 750 000 kronor från Stockholms superfosfat fabriks aktiebolag frånräknats, till 3 250 000 kronor. Kommissionen har icke, oaktat viss inkomst sannolikt kommer att tillföras statsverket på grund av försäljningar av mellan 300 och 500 ton syntetiskt gummi under ett år, ansett sig böra räkna med någon minskning i det för driftkostnader avsedda beloppet av 1 500 000 kronor.

Tillverkningskostnaderna för syntetiskt gummi beräknas av *priskontrollnämnden* sålunda:

Kostnader pr kg produkt	Avskrivningstid i år			
	1	3	5	10
Driftkostnader	3·70	3·70	3·70	3·70
Avskrivningar	7·50	2·50	1·50	0·75
5 procent ränta å anläggningsskapital.....	0·19	0·19	0·19	0·19
Total kostnad	11·39	6·39	5·39	4·64

Departementschefen har för egen del anfört följande.

På grund av den avbrutna importen av rågummi har vårt lands gummi-försörjning kommit i ett kritiskt läge. Olika åtgärder för att förbättra det samma ha vidtagits. En viss import av ersättningsgummi, s. k. buna, har kommit till stånd och ytterligare leveranser härav ha ställts i utsikt. Oaktat härigenom en viss lättnad kan sägas ha inträtt, är situationen likväl sådan, att det befunnits nödvändigt beträda andra vägar. Jag syftar härvid på den försöksverksamhet för utvinnande av syntetiskt gummi, som efter vissa förberedelser från och med våren 1941 på hösten samma år uppdrogs åt professor The Svedberg och alltsedan början av 1942 bedrivits vid fysikalisk-kemiska institutionen i Uppsala. Några grundligare erfaren-

heter av det gummi, som därvid framvunnits och som närmast torde vara att jämställa med det amerikanska konstgummit neopren, ha icke kunnat göras här i landet på grund av de små kvantiteter som framställts. Huru vida detsamma är användbart för alla de olika ändamål, vartill naturgummi erfordras, är ovisst. Det kan således anses mycket tveksamt om en fabriksmässig tillverkning av en dylik produkt kan bliva till mera avsevärd nytta under innevarande kris.

Intet som kan göras för att förbättra vårt läge beträffande gummiförsörjningen får emellertid underlåtas. Med hänsyn härtill och med tanke på värdet för landet att äga en försöksanläggning för framställning av syntetiskt gummi anser jag mig trots nyss antydda ovishet i fråga om resultatet av tillverkningen böra biträda industrikommissionens förslag om fullföljande av försöksverksamheten dels i nuvarande form och dels i fabriksmässig skala.

Av industrikommissionens framställning om byggande av en fabrik för tillverkning av syntetiskt gummi framgår, att planerna härför utarbetats jämsides med att försöksverksamheten pågått. Laboratoriearbetet anses redan ha givit tillräcklig vägledning för huru en industrimässig tillverkning skall anordnas. Någon tvekan om linjerna för uppförandet av en fabriksbyggnad och maskinanskaffning synes därför icke föreligga. Med hänsyn härtill och då tämligen lång tid måste beräknas förflyta innan fabriken blir färdigställd för sitt ändamål, synes det angeläget att byggnaden snarast påbörjas. Hinder mot uppförandet av fabriken föreligger icke ur de synpunkter, byggnadsberedningen har att företräda. Jag förordar därför anvisande av erforderliga medel för fabriksbyggnadens uppförande.

Huruvida det av industrikommissionen förordade förslaget för statens medverkan vid fabriksanläggningens uppförande är det ur statens synpunkter lämpligaste, kan måhända vara föremål för skilda meningar. I likhet med industrikommissionen anser jag dock, att värdet av att på platsen för tillverkningen ha tillgång till betydelsefulla råvaror samt erfarenhet av likartade kemiska tillverkningar bör tillmätas stor betydelse. Jag vill därför tillstyrka, att ifrågavarande fabriksanläggning uppföres i anslutning till Stockholms superfosfat fabriks aktiebolags anläggningar i Ljungaverk.

På sätt industrikommissionen förordat torde avtal böra träffas med nämnda bolag om uppförandet av fabriken. En sådan överenskommelse synes böra avfattas i huvudsaklig överensstämmelse med det förslag till avtal, varom preliminär enighet nåtts mellan kommissionen och bolaget och vars huvudpunkter angivits i kommissionens skrivelse av den 12 februari 1943. Jag är också beredd att föreslå Kungl. Maj:t att bemyndiga kommissionen att med bolaget ingå avtal med i huvudsak det angivna innehållet. Härutinnan torde jag få hänvisa till handlingarna i ärendet, vilka komma att tillhandahållas riksdagens vederbörande utskott.

De av kommissionen verkställda beräkningarna av kostnaderna för uppförandet av fabriksanläggningen synas kunna godtagas. Med avdrag för redan beviljat anslag för viss maskinanskaffning och det av Stockholms superfosfat fabriks aktiebolag utlovade bidraget, tillhoppa 1 250 000 kronor, kan det aktuella behovet av statsmedel för byggandet av fabriken på sätt kommissionen angivit uppskattas till 1 750 000 kronor. Därtill kommer behovet av rörelsemedel för ett års drift, vilket beräknats till 1 500 000 kronor. Visserligen torde man såsom kommissionen påpekat ha att räkna med att inom loppet av det första driftsåret viss avsättning av det framställda gum-

mit kan komma till stånd, men då det är ovisst huruvida någon inkomst härav är att påräkna, synes någon minskning av det såsom driftkapital avsedda beloppet icke vara tillrådlig. Eventuellt uppstående inkomst torde få tillföras det anslag från vilket rörelsemedlen äro avsedda att utgå.

Såsom av den lämnade redogörelsen framgår har vårt lands försörjningsläge beträffande gummiprodukter på grund av den avbrutna importen av rågummi blivit alltmera kritiskt. Vid den fysikalisk-kemiska institutionen i Uppsala har alltsedan början av år 1942 bedrivits en försöksverksamhet för utvinnande av syntetiskt gummi, men några grundligare erfarenheter av detta gummi hava hittills icke kunnat göras på grund av de små kvantiteter, som framställts. Huruvida nämnda produkt, som närmast torde vara att jämföra med det amerikanska konstgummit neopren, är användbart för alla de olika ändamål, vartill naturgummi erfordras, är ovisst. Utskottet anser det därför liksom departementschefen mycket tveksamt, om en fabriksmässig tillverkning av en dylik produkt kan bli till mera avsevärd nytta under innevarande kris. Då det emellertid är synnerligen angeläget, att alla de möjligheter, som äro ägnade att förbättra vårt läge beträffande gummi-försörjningen, tillvaratagas, anser utskottet sig böra tillstyrka bifall till Kungl. Maj:ts föreliggande förslag om anvisande av medel för ett fullföljande av försöksverksamheten dels i dess nuvarande form, dels ock i fabriksmässig skala.

Vad sistnämnda fråga angår innebär Kungl. Maj:ts förslag, att staten skulle medverka till uppförandet av en fabriksanläggning i anslutning till Stockholms superfosfat fabriks aktiebolags anläggningar i Ljungaverk. Departementschefen har förordat, att avtal om fabriken uppförande träffas med nämnda bolag i huvudsaklig överensstämmelse med det förslag i ämnet, varom preliminär enighet nåtts mellan industrikommissionen och bolaget och vars huvudpunkter angivits i kommissionens ovannämnda skrivelse av den 12 februari 1943. Vid den granskning, som utskottet ägnat berörda avtalsförslag, har utskottet icke kunnat undgå att finna, att statsverket genom detsamma kan komma att under vissa förutsättningar iklädas ekonomiska förpliktelser av tämligen betydande räckvidd, medan bolagets ekonomiska engagemang hållas inom en jämförelsevis begränsad kostnadsram. Härigenom framstår avtalet otvivelaktigt såsom i vissa avseenden mindre gynnsamt för statsverket. Under för närvarande rådande förhållanden anser utskottet sig likväl icke kunna motsätta sig att avtal med bolaget träffas av det innehåll, departementschefen angivit.

Departementschefen har beräknat följande belopp erforderliga, nämligen för ytterligare försök med framställning av syntetiskt gummi 275 000 kronor, för fabriken uppförande 1 750 000 kronor samt såsom driftkapital 1 500 000 kronor. Samtliga dessa belopp — de två sistnämnda uppförda under en gemensam anslagsrubrik — hava äskats på tilläggsstat för budget-

året 1942/43. Utskottet har icke funnit anledning till erinran mot ifrågasvarande anslagsäskanden.

Under åberopande av vad sålunda anförts hemställer utskottet,

att riksdagen må å tilläggsstat till riksstaten för budgetåret 1942/43 anvisa

a) till *Ytterligare försök med framställning av syntetiskt gummi* å driftbudgeten under elfte huvudtiteln ett reservationsanslag av 275 000 kronor,

b) till *Uppförande och drift av en fabriksanläggning för tillverkning av syntetiskt gummi* å kapitalbudgeten under fonden för förlag till statsverket ett reservationsanslag av 3 250 000 kronor.

Stockholm den 19 mars 1943.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Närvarande: se under utlåtandet nr 46.
